

BIZITZAKO ZERTZELADAK

Hasierako pausoak Diman eta Karmengo Ordenan: Euskaltzaletasuna

Orain dela 100 urte jaio zen Lino Dimako Oba auzoan, 1911ko apirilaren 7an; haren gurasoak Antonio Akesolo, dimostarra, eta Praxedes Olibares, Zeanurikoa.

Bere Obako auzoan ikasi zuen 10 urte arte; maisua euskalduna zuen, eta euskara zen eskolako hizkuntza. 1921eko azaroaren 23an Larreako Karmeldarren ikastetxean sartu zen giza ikasketak egitera. Sei urte hauetan (1921-1926), ikasketak burutzen ari zela, euskaltzaletasunak ukitu zion barrua, euskara ere irakasten baitzen.

Lino berak gogoratzen digu nola umetan liburuekin zaletu zen:

“Geure etxean bagendun Dima’ko parroko izan zan Alejandro Akesoloren liburutegia izana: zati bat beintzat, euskerazkoak be bai. Irakurten idasi baiño len oitu nintzan liburu areik erabilten, irudidunak, batez be. Irudiak Kalbarioko bidekoak eta meza emoten egoan abadeenak ziran: Baziran eskuz idatzitako sermoiak be: bat ondo gogoan daukadana, kometa Halley-ren bildurra eleiztarrai kentzeko egiña gerratean galdu zan” (*Karmel* 1987-3, 75).

A. Lino bere baserri aurrean

Aipatu dugunez, Larreako ikasketa garaian euskaltzaletasuna sartu zitzaion bihotzean. Aita Angelo Jauregi izan zuen irakasle, Gabirel Jauregi *Pisia* eta *Kimia* liburuen egilearen anaia. Eta A. Angelok gogoia berotzen zien ikasleei *Euskal Esnaleak* antolatzen zituen lehiaketa literarioetan esku hartzeko. Linok, 14 zituela, *Euskeraren edertasunak* izenburuaz idatzi zuen lan bat, 1927an *Euskal Esnalea* aldizkarian argitaratu zena. Nola euskaltzaletu zen Linok berak diosku:

“Zaletasun ori Larreako ikastetxean sartu jatan, beste batzuei lez. Zek eraginda? Gauza askok: bertako irakasleak, Gernikan Eusko-Ikaskuntzak izan eban Batzar anditik Larrea-ra etozan otsak. Gerotxoago Norbert Tauer Madrillen zala, gure ikastetxearen barri izanda, txekoeslobiar orrek egin euskun kartak

Eusko-Ikaskuntzak bialduta, Jose Migel Barandiaran jaunak egin euskun ikustaldia eta azterketak"... (*Karmel* 1987-3, 76).

Larreako ikastetxean Lino Akesolo R.M. Azkueren jakinduriariaz txunditurik zegoen, eta orduantxe jo zuten hark eta haren lagunek euskararen iturri garbietara: Txomin Agirre, Azkue, Mañariko Bustintza, Zamarripa eta abarren liburuetara. Geroago begiko-begiko egingo zitzaizkien Lauaxeta, Lizardi, Arrese biak eta abar; baina lehenengo euskal literatura idatzia aipaturiko idazleen liburuetatik edan eta ahogozatu zuten.

1926ko abuztuaren 10ean karmeldar jantzia hartu zuen, eta hurrengo urtean, abuztuaren 14an Lino Familia Santuarena ize naz profesa egin. Ondorengo ikasturtea, 1927-1928, giza ikasketetako azkena, Markinan egin zuen. Eta Markinako Karmeldarretan hasi zen euskara lantzen eta euskaraz idazten. Karmeldar gazteak euskaltzaletasunez pizteko toki gertatu zen Markina... Han zen Urbano Manzisidor historia euskaraz azaltzen, A. Lontzi (Ormaetxea), Txomin Agirrereren *Garoa* goratzen, eta ikasleengan harridura sortzen... *Zeruko Argia* eta *Jaungoiko-Zale* aldizkariak hartzen zituzten beste batzuen artean...

Oba auzoaren inguruko ikuspegia

Dimako Udaletxea

Ondorengo hiru urteak Gasteizen egin zituzten filosofia ikas-ten (1928-1931) eta lau Begoñako Karmelon teologiako ikasketak egiten (1931-1935). Hemen hasiko da idazten eta 1931ean sortutako *Karmengo Argian* argitaratzen, baita Santa Teresaren “Camino de Perfección” liburuaren itzulpena, *Onbidea*, prestatzen ere. Begoñako Karmelon apaiz egin zen 1934ko uztailaren 8an. Eta hurrengo urtean Zornotzako ikastetxeko irakasle izendatu zuten; eta 1936an *Karmengo Argia* aldizkariaren zuzendari; lau mila harpidedun zituen garai hartan aldizkariak.

Karmengo Argiaren zuzendari izan zeneko garai horretaz galdetuz, erantzun au eman zidan:

“Karmengo Argia orren zuzendari 1936-n egin ninduen, eta garillako eta dagonillako zenbaki biak besterik ez neban atera. Urrengo illerako Euskalerrri erdira ezin bialduta gelditu giñan, eta idazleak be an or emen galduta, eta asko, neu tartean nintzala, gudari joan bearrekoa. Aldizkaria ateratea, olan, etenda

gelditu bear, aldi egokiak noz etorriko. Agintari jarri ziranentzat Karmengo Argia, titulua bera ez zan, bada, ‘separatista’? Euskerea bera, eta euskeraz idaztea, orixe izaten zan ereintzat.” (Karmel 1987-3, 75).

Gerra zibila eta espetxea

Baina 1936an gerra zibilak moztu zituen Aita Linoren lan literarioak, beste askorenak eta batez ere haren lagun A. Santirenak bezala; euskal aldizkari guztien bizitza ere gerra anker hark hautsi zuen. Basurtoko kuarteletik Soldadutzara deitua izan zen, eta gudarien ondora joan zen haien kaperau, Itsasalde batailoian, Matxin taldean, Otxandio, Urduña, Lekeitio, Zornotza, Matxikako, Lezama eta abarretan zehar ibili zen. A. Linok kaperauek zuten eginkizunen agiria ere hil arte gorde zuen; paper zaharkitu eta pixka bat puskatua da. Nahiko interesgarria da xehetasun hau: gerratean eguneko hamar pezeta-ko ordaina hartzen zuen eta liburutarako izan ohi zen. Horrela erosi zuen, esaterako, Manterolaren *Cancionero Vasco*.

Atxiloturik, kartzelan sartu eta 1937ko uztailaren 30eko gerra-azuzitegian, fiskalak 12 urteko kartzela eskatu arren, 16 urtekoa eman zioten. *Karmengo Argia* aldizkariaren zuzendari izatea egozten zioten beste gauza batzuen artean:

“ain zuzen auzitegira eroan eben militarrek eta *Karmengo Arjia* orren zuzendari izan zala-ta, aldizkariaren erru guztiak bota eutsoezan lepora. Pekaturik andiena, beste guztiak bat egiten zituena, aldizkariaren izena bera: ‘Ya ven, -esaten eban gogor salatzaileak- *Karmengo Arjia* (olan esaten eban fiskalak), hasta el título es separatista’. Nik euren buruetan argi apur bat egin nai izan nebanean, maipurukoak: ‘Calle y siéntese’ ”.

Eta honela jarraitzen du A. Linok:

“Gorrotagarria zan Karmengo Ama, gorrotogarria Avilako Teresa andia eta Joan Kurutzekoa, gorrotogariak gure Indiako eta Ameriketako mixiolariak eta euren lanak, gorrotogarria euskeraz egiten zan edozein lan”.

Auzitegian emandako epaia leku ezberdinetan bete zuen: kartzela bihurturik zen Begoñako Karmelon, Lagrarizen, Venta de Baños-en eta Karmonan. Lino eta haren lagunak batasunean bizi ziren, garratzasunik gabe, bai kartzelan zeuden garaian eta baita gero ere. Herriaren hondamena ikustea negargarria zen, baina ez zuten itxaropenik galdu. Espetxean ikasteari eman zion A. Linok, batez ere hizkuntzak ikasteari. Lehendik pixka bat ikasia zuen frantsesa hobeki ikasiz gainera, ingelesa, alemana eta italiera ikasteari eman zion gogotsu...

Toselli-ren Serenataren frantsesezko testuaren orde euskarazko olerki bat asmatu zuen. Espetxe gainetik hegan biraka ari ziren belatz txikiek sorrarazi zioten irudi eragilea. Herriminez Euskal Herrira hegan egin nahi luke:

Ortzean zear zabiltzen usoak,
 ai nik banitu zuek dozuezan egoak!
 Neure erriraiño nintzake egalari
 erbestetuaren maitasun agurraren geznari!
 Etsaiak erasota
 ara non dan lur jota,
 bere seme onenak sakabanatuta!
 Erri gaixoa,
 gaur ene gogoa,

Udaletxeko bilkura-aretoan

espetxeko ordu beltzetan,
maitezko egoetan
zuganaiño egadan doa.

Zu zaitut, aberri,
neure zorigaitzaren azkarri:
zeu, aberri!

Kartzelako 16 urteak seira jaitsi zizkioten. Hiru beteak zituela irten zen 1940ko uztailaren 29an, baina baldintzapeko askatasunez. Horregatik, beste hiru urtez debekatua zuen euskal komentuetara etortzea. Baldintzapeko askatasuna ematen zioten agirian, A. Linoren delitua zein zen ere badator: “Excitación a la Rebelión”. Hilabete gurasoekin jaiotetxean egin ondoren, Hoz de Anero-ra, Kantabriako karmeldarren basamortura, bidali zuen Probintzialak (1940-1941). Handik Iruñera joan zen (1941-1943), Nafarroa ez baitzen debekaturiko herrialdeen artean sartzen. Bi hilabete Zornotzan izan zen, eta beste bi eta erdi Korellan; gero Kantabriako El Soto-ra bidali zuten (1944-1948), eta Ponte Viesgo-ko parrokiako arduradun izan zen.

Begoñako Karmelon irakasle eta liburuzain (1948-1991)

1948ko apirilean teologoan irakasle izendatu zuten, baina ikasturtearen amaiera arte Gasteizen izango zen eta ikasturte berrirako Begoñako Karmelora. Hemen biziko da hil arte irakasle eta liburuzain izanik; alabaina ez urte guztiak jarraian; tartean hiruna urte emango ditu Donostian (1969-1972) eta Markinan (1972-1975) priore karguan.

1969 arte, hemeretzi urtean Elizaren eta Karmengo Ordenaren historia, patrologia eta misiologia irakasten ditu. Batez ere 1954tik aurrera euskal liburu zahar eta berri asko erosten zituen Karmeloko liburutegirako. Bilboko liburu-denda batzuetan oso ezaguna zen eta baita Donostiako “Manterola” liburudendan ere. Euskal liburuekiko zaletasun horretan, besteak beste, Lazkao eta Bellokeko Beneditarrak ere lagun zituen, hurreman apartak baitzituen haiekin.

1975eko apirilean, Markinako priore-kargua amaitu ondoren, Retana jaunaren eskabidea tartean zela, Begoñara doa. *Diccionario de Autoridades del Euskera* obra amaitzea izango du bere egitekorik behinena euskal arloan garai horretan.

Aurrerantzean hil arte Bilbon jarraituko du. Hauxe izango da, ezbairik gabe, eukal lanei dagokionez, haren bizitzako eta-parik oparoena.

Izaera

Egia esan, ezin dugu zertzelada batzuk baizik eman, gain-begirada arinez, anaiarteko bizitzan, lan ezberdinetan adiskide eta lankide gisa agerzen zuen izaera taxutuz...

Gizon eta laguntzaile aparta zela esan dezakegu batez ere; anaiarteko bizitzan inori kalterik egin ezinekoa, beti laguntzeko prest zegoena eta bere egitekoak zintzo betetzen zituena. Bai Karmeloko fraideek, bai ikasle nahiz irakasleek harengana jotzen zuten jakintza gaietan eta bereziki euskal gaietan, harengandik nahi zutena lortuko zuten uste osoz...

Euskaltzainak eta herritarrak ekintza akademikoan

Bakezko gizona zen eta isila. Ez zituen borroka eta zalapartak gogoko; esaterako, euskara eta Euskaltzaindiaren inguruan sortu ziren eztabaida haietatik albora gelditu nahi zukeen. Lana, ikerketa, gehiago eta gehiago jakin nahia... horiek ziren haren izaeraren ezaugarri nabariak... hala ere lagun artean eta etxean iteresgarri eta kritikoa zen, haserretzen zenean barre eragiten zuena... Norbait argibide bila joaten zitzaionean, ez zen harrizkekoa purrustadaka bezala hastea; baina hori lehen erreakzioa baizik ez zen, haren berezko izaera; gero beti lagunduko zion gogorik onenaz harengana jotzen zuenari. Ez

zen batere handigurakoa eta zaratatsua. Jende aurrean omenaldiak esker onez hartu bazituen ere, ez zien horrelako gauzei garrantzirik ematen.

Beragan zintzotasuna eta leialtasuna ditu ageri; gogoko du karmeldar bizitza, eta bizimodu horretan aurkitutako bake eta lanerako aukera ona, batez ere jakintza lanerako.

Haren izaeraren ezaugarrietariko batzuk, apaltasuna eta egiazaletasuna ziren. Horretan Avilako Teresaren esaera hura egia bilakatuko dira haren izaeran: apaltasuna egiaz aritzea da. L. Arostegik Akesoloren *Idazlan guztiak* obraren sarreran dioenari jarraituz (I, Larrea-Zornotza, 1989, XXVII. or.), honela zehaztuko genuke:

“Egizale eta langille izatea bere ikerlanetan egiztutzen da. Onetarako, ganera, oroimen argi tinkoaren jabe dogu (lanik asko aparteko lagungarri barik, liburutegiai, bere oarrai eta oroimenari esker burutu aal izan ditu). Epaimen zorrotza, funtsgabeko baieztapenik ez egin ez onartzeko. Iraunkorra lanean. Eta lanean zearo bildu eta bestez aaztuteko gaitasun bereziaz. Baiña doai guzti oneek ez dira naiko bere lana argitzeko. Bada or beste zer bat, esandako guztien bizi-indarra: ‘Beti izan naz ni jakingurekoa’. Berezko jakingurea. Ikusi eta ikasi, jakitearren; jakitearren atsegiñagaitik. Edozein komentu eta lekutara doala, beingoan asiko jatzu bertako liburuak eta paperak azterten. Bere joan-etorriak bide batez liburutegiren bati ikustaldia egiteko asmatzen ditu. Akesolo, beste eginkizunik ez badau, liburu artean aurkituko dozu. Bere begiak edo irakurgairen baten josita, edo (autuan edo ixillik zerbaiten zain) apur bat gorantz eta urriñerantz zuzenduta eukiteko jokera dau”.

Beste ezaugarrietariko batzuk askatasuna eta ausardia dira... Bere iritzia eman eta egiaren alde egiteko askatasuna, pertsona, idazle eta etor daitezkeen nahigabeak kontuan izan gabe. Hau kritikazko idazlan ugaritan nabari da. Hark egia eta zuzentasuna ditu beti kontuan.

Askatasun eta ausardia hau militarren aurrean ere agertuko du. Esaterako, 1973ko abuztuan Markinan gertatutakoan: A. Lino Markinako nagusi zen, guardia zibilek komentua miatu eta liburu, paper, multikopiagailu eta abar eraman zituztenean. A. Linok protesta bizia egin zuen miaketagatik, egiteko eragatik eta eraman zituzten aldizkari eta liburuengatik, hauek edozein liburu-dendatan salgai zeudela adieraziz eta liburu subertsiboak ziren ala ez erabakitzea epaileari zegokiola esanez. Orduan goardia zibilak barre egin zuen destainaz, esanez: “Eso no lo dice ni un niño de seis años”; eta A. Linok ihardetsi: “No lo dice un niño de seis años, pero un hombre de 60 sí”.

Gogo bizia: jakin-mina eta egia

Lino Akesolo Euskal Herriko liburu-denda eta liburutegi askotan oso ezaguna zen. Erosten zituen liburuak nahiz dohainik ematen zizkietenak, milaka izanik ere, guztiak osorik nahiz zatika irakurtzen zituela ziurta genezake. Horren lekukotasuna Karmeloko liburutegiko hainbeste liburutan gelditu da, irakurri ahala egindako ohar eta markatxoak agertzen baitira haietan... Eta hau, ez euskal liburutetan soilik, baita bestelakoetan eta edozein gai darabilenetan ere. Irakurri eta irakurri egiten zuen jakin-minez.

Azpimarratzekoa da **egia**ren alde eta arinkieriaz emandako iritzi kaltegarrien aurka egiteko zuen joera. R. M. Azkueren ohorea edo izen ona babestu nahirik, hainbat idazlan egin zituen; behin baino sarriago idatzi zuen M. Lekuonaren alde ere (ik. *Idazlan guztiak*, 684-707 or.); hari berekoak dira berriki egindako batzuk, adibidez *Īnazio deuna eta euskal kultura* (ik. *Idazlan guztiak*, III, 275-290), *Diasporako euskal idazleak* (ik. *Idazlan guztiak*, 721-725), etab.

Eztabaida eta auzi-mauzietan sartzen denean, ustez behintzat, egiaaren alde egitearren sartzen da; esaterako, Euskaltzaindiaren biltzar batzuk zirela eta dardar eragiteko idazkiak argitaratu zi-

tuen, baina beti egia aurkitu nahirik (ik. *Euskera batuaren billa*, in: *Idazlan guztiak*, 145-165. or.; *Zuk zer dezu, Arantzazu?*, 172-173. or.; *Luis Mitxelana jaunari Errenderiara*, 188-191. or.; *Euskaltzaleen batzar gogoangarria*, 10-16. or.; *osotu bageak*, 168-171. or., etab.). Beste batzuetan idazlan laburretan egingo du egiaren alde eta arinkeriaz idatzitako idazlanen aurka, umore-tanto batzuk ere isuriz (ik. *Norentzat da arrikada ori?*, 850-851. or.; *Kontu adarjotzailleekin eta borbonkeriekin*, 179-181. or.; *Txotxolokeriak salatu eta txotxolokeriak egin*, 182-184., etab.). Beste batzuetan euskal literaturako balioak aurkituz joango da, edota ahazturik nahiz bazterturiz daudenak berraurkituz.

Nori berea aitortu ohi zion; kritika literarioa nahiz historikoa egitean, balio eta alde onak ederki goraiatzen zekien; berak idatzitakoa osatu eta zuzendu beharra ere aitortzen zuen ge-roago idatzitako idazlanetan (ik. *Bakoitzari, eta irairoz Aitari, berea*, 900-901.or.; *Bakoitzari berea*, 902-903. or.; *Aclarando: la b aspirada en Oihenart*, 62-65. or.).

«Eta hamaikaxo bider erabili zuen bere luma, zenduak edo hilak zirelako hitz egiteko gauza ez zirenen ordez..., egiaren alde eta ezjakintasunagatik gutxietsiak zirenen izen ona gorde nahirik...

Lino Akesolo omendua

A. Linok, egin dituen lan ugari eta interesgarriengatik, Euskal munduko erakunde batzuen onarpena izan du. Adibidez 1987ko uztailaren 10ean Derioko Udako Euskal Ikastaroaren barruan emandako omenaldia. Han irakurri zen Jose Antonio Ardanza Lehendakeriaren telegrama ere “Lino Akesoko Karmeldar zitzo eta euskalzale langileari esker onez...” Edo 1989ko apirilaren 7an Bizkaiko Aldundiak eskaini zion omenaldi eder-rra. Hitzaldietan agertzen ziren Linoren merezimentuak, batez ere Euskebio Erkiagaren eta Jose Alberto Pradera, Bizkaiko Aldun Nagusiaren hitzaldietan.

Bizkaiko Aldundiak aginduta, Victor Sarruigartek 1989an egindako laukia.

Eta hiru egun aurretik, apirilaren 4an, bilera aipagarri bat gertatu zen, euskal kulturarentzat egun aipagarria: Bilboko Erzila Hotelean 9 liburukiko “Diccionario de Autoridades” edo “Euskeraren Lekukoen Hiztegia” aurkeztu zen. Taldean egindako lan handi horren zuzendari eta egile nagusia Lino Akesolo zen.

Harentzat omenaldi gisa agertu ziren 1989an bi liburukitan beraren *Idazlan guztiak*: hemen agertzen ziren aldizkari askotan agertutako beraren artikulua. Argitalpen hau Bizkaiko Aldundiak emandako omenaldiaren ondorio bat izan zen. Eta hura hilda gero hirugarren liburukia agertu zen (1992).

Julen Urkiza Txakartegi